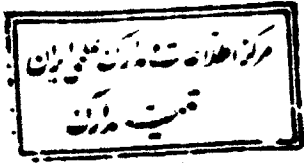

۲۰ / ۲ / ۱۳۷۸

دانشگاه فردوسی مشهد
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی

موضوع :

بررسی واژواجی و قاعده‌های آن در زبانهای فارسی و انگلیسی

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر مهدی مشکوة‌الدینی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر نادر جهانگیری

۱۲۸۸۶/۲

نگارش :

رجبعلی عسگرزاده طرقله

خرداد ۱۳۷۷

"بسمه تعالی"

صورت جلسه دفاعیه، شماره

جلسه دفاعیه، پایان نامه، تحصیلی آقای **ربیع علی عکرازاده** ^{طریقه} دانشجوی کارشناسی ارشد
زبان‌شناسی تحت عنوان: **بررسی واژداجی و قاعده‌های آن** در زبان‌های فارسی و انگلیسی
که استاد راهنمای آن

آقای دکتر **مهدی مشکوةالدین** و استاد مشاور آقای دکتر **نادر جهانگیری**

و استاد منتخب گروه (استاد مدعو) آقای دکتر **رضا زمریان** می باشند

مشکوة الدین
مهدی

در روز ۲۷، ۳، ۷۷ با حضور آقایان: **دکتر رضا زمریان**، **دکتر نادر جهانگیری** و **مهدی مشکوة الدین**

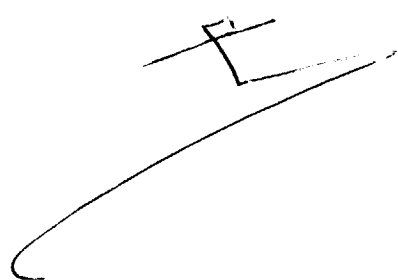
به عنوان هیأت داوران در تالار اجتماعات استاد فقید دکتر احمد علی رجائی برگزار گردید.

ابتدا آقای **ربیع علی عکرازاده** ^{طریقه} دفاعیه خود را خواند و سپس هیأت داوران تذکرات و راهنماییهای علمی خود را در باره، محتوای پایان نامه ابراز نمودند. آنگاه پس از استماع توضیحات

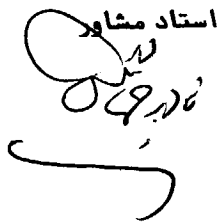
و دفاعیات دانشجو، داوران نظر خود را به شرح زیر اعلام داشتند:

پایان نامه، آقای **ربیع علی عکرازاده** ^{طریقه} پس از بحث و تبادل نظر در باره، محتوای آن بانمره، ۱۹،۲۵ نمره **ربیع** و پنج **مهدی** ارزیابی و پذیرفته اعلام گردید و نامبرده فارغ التحصیل کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی شناخته شد.

استاد منتخب

استاد مشاور

استاد راهنما

۲۷۰۴۶

فرم چکیده پایان نامه تحصیلی (کارشناسی ارشد)

دوره علوم تحصیلات تکمیلی دانشگاه

نام خانوادگی دانشجو: **عسگرزاده طرچه** نام: **رجبعلی**

عنوان پایان نامه:

بررسی واژ واجی و قاعده های آن در زبانهای فارسی و انگلیسی

استاد راهنم^{استاد مشاور:} آقای دکتر مهدی مشکوه الدینی آقای دکتر نادر جهانگیری

رشته: **ادبیات و علوم انسانی** گرایش: **زبانشناسی همگانی**

تعداد صفحات: **۱۲۸**

تاریخ دفاع: **۷۷/۳/۲۷**

کفید واژه هلدروز، تلخ کی یا نگر موضوع های پایان نامه است

چکیده " حداکثر ده سطر تایپ شود "

بسمه تعالی

پایان نامه حاضر به بررسی مبحث واژ- واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی می پردازد واژ- واجی به تبدیلهای آوایی و اج در پیوند تکواژه ها در واژه های اشتقاقی و یا تصریفی گفته می شود .
بررسی دقیق واژ- واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی که در این پایان نامه به عمل آمده است و همچنین جمع آوری تمامی داده های واژ- واجی در این دو زبان ، نشان دهنده این مطلب است که عملکرد های آوایی در مرز واژه ها و تکواژها پدید می آید و برای این گونه عملکردهای آوایی می توان نظامی را به صورت قاعده هایی زایا مشخص نمود و از این راه چگونگی تبدیلهای آوایی را در تکواژه ها نشان داد .

در این پایان نامه پس از ارائه تمامی نمونه های واژ- واجی در زبان فارسی و گزیده هائی از نمونه های واژ- واجی در زبان انگلیسی ، بنا بر اصل نمای واجی زیرین که نشان می دهد چگونه یک صورت واجی زیرین واحد برای سایر صورتهای مربوط به هم در نظر گرفته می شود، یک صورت واجی زیرین ارائه شده است.

تصویب نامه رساله

این پایان نامه تحصیلی کارشناسی ارشد زبان شناسی همگانی که بتوسط رجبعلی
عسگرزاده طرقله تهیه شده اسل، در جلسه دفاع به تاریخ .../۳/۱۳۷۷ به تصویب هیأت
داوران رسید و مورد تأیید تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد می باشد.

هیأت داوران :

امضاء:	استاد راهنما	۱- آقای دکتر مهدی مشکوة الدینی :
امضاء:	استاد مشاور	۲- آقای دکتر نادر جهانگیری :
امضاء:	استاد مشاور	۳- آقای دکتر رضا زمردیان :
امضاء:	استاد مدعو	۴-
امضاء:	استاد مدعو	۵-

تقدیم به همسر عزیز و مهربانم

که با عشق و صمیمیت صادقانه‌اش

همراه و همدل من در فراز و نشیبهای

زندگی می‌باشد.

فهرست مطالب

جدول صامتها و مصوتهای زبان فارسی

جدول صامتها و مصوتهای زبان انگلیسی

پیشگفتار

فصل اول: بررسی برخی مفاهیم واج شناسی و جایگاه واژ-واجی در واج شناسی

۵	وندها
۹	تکواژگونه‌ها و واژ-واجی
۱۱	تکواژهای مکمل
۱۱	مفهوم واج: تقطیع و دسته بندی
۱۶	تقابل ویژه و جفتهای کمینه
۱۷	خنثی شدگی و واج شامل
۱۹	واجگونه، توزیع تکمیلی و واجگونه آزاد
۲۱	واج شناسی و واژ-واجی
۲۳	دستور زبان و واژ-واجی
۲۴	همگانیهای واجی و واژ-واجی

فصل دوم: مبانی بنیادی در بارهٔ واژ-واجی

۲۹	برخی مفاهیم پایه در واج شناسی در ارتباط با واژ-واجی
----	---

۳۲	شرطی شدگیهای واجی
۳۳	واحدها، تحققها و توزیعها
۳۴	معیارهای تمایز واجی
۳۵	تحلیل واجی و شرایط محدود کننده آن
۳۷	ارتباط صورت صوتی با واژ- واجی
	فصل سوم: دادهها و قاعدههای واژ- واجی در زبان فارسی
۴۴	فهرست خانواده افعال بی قاعده زبان فارسی
۵۲	واژ- واجی در مقولههای واژگانی دیگر
	فصل چهارم: دادهها و قاعدههای واژ- واجی در زبان انگلیسی
۶۷	۱- تبدیلیهای واژ- واجی در زبان انگلیسی
۶۸	۲- نظریات بلومفیلد درباره واژ- واجی
۷۱	۳- اصل نمای واجی زیرین واحد
۷۱	۳- ۱- تحلیل واژی نمای زیرین واحد
۷۴	۴- قاعدههای مرزی و واژ- واجی
۷۶	۵- دادهها و قاعدهها
۱۱۶	کتابنامه

صامت‌ها و مصوت‌های زبان فارسی

ف	f	پ	p
و	v	ب	b
س، ص، ث	s	ت، ط	t
ز، ذ، ظ، ض	z	د	d
ر	r	ک	k
ش	š	گ	g
ژ	ž	تاع	,
ی	y	چ	č
خ	x	ج	ǰ
ح، هـ	h	م	m
ق، غ	q	ن	n
		ل	l

علائم اختصاری

v (verb) — فعل	ای	i
n (noun) — اسم	او	u
a (adjective) — صفت	آ	â
	اَ	a
مرز تکواژ +	اِ	e
{ } تکواژ	اُ	o

صامت‌ها و مصوت‌های زبان انگلیسی

p	pen /pen/	s	so /səʊ/
b	bad /bæd/	z	zoo /zu/
t	tea /ti/	ʃ	she /ʃi/
d	did /dɪd/	ʒ	vision /vɪʒn/
k	cat /kæt/	h	how /haʊ/
g	got /gɒt/	m	man /mæn/
č	chin /tʃɪn/	n	no /nəʊ/
j	june /jun/	ŋ	sing /sɪŋ/
f	fall /fɔ:l/	l	leg /leg/
v	voice /vɔɪs/	r	red /red/
θ	thin /θɪn/	j	yes /jes/
ð	then /ðen/	w	wet /wet/

i	see /si/	ə	fur /fɜ:/
ɪ	sit /sɪt/	ə	ago /əɡəʊ/
e	ten /ten/	eɪ	page /peɪj/
æ	hat /hæt/	əʊ	home /həʊm/
a:	arm /a:(r)m/	aɪ	five /faɪv/
ɒ	got /gɒt/	aʊ	now /naʊ/
ɔ:	saw /sɔ:/	ɔɪ	join /jɔɪn/
ʊ	put /pʊt/	ɪə	near /nɪə(r)/
u	too /tu/	eə	hair /heər/
ʌ	cup /kʌp/	ʊə	pure /pʊər/

پیشگفتار

پایان‌نامه حاضر حاصل پژوهشی است که دربارهٔ "واژ-واجی" در زبانهای فارسی و انگلیسی به انجام رسیده است. این پایان‌نامه در چهار فصل تدوین شده است.

در فصل نخست برخی مفاهیم واج‌شناسی و جایگاه واژ-واجی در واج‌شناسی بررسی شده است. براین پایه، مفاهیم بنیادی واج‌شناسی و سرانجام جایگاه واژ-واجی در ارتباط با دستور زبان زایا مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم، مفاهیم بنیادی واژ-واجی مورد بررسی قرار گرفته است، و ضمن توصیف ویژگیهای واژ-واجی، برخی مفاهیم واج‌شناسی در ارتباط با واژ-واجی و جایگاه واژ-واجی در نظام آوایی زبان بررسی شده است.

در فصل سوم، داده‌ها و قاعده‌های واژ-واجی در زبان فارسی بررسی شده است. در این فصل ضمن ارائه انواع داده‌های واژ-واجی در زبان فارسی، تبدیلهای آوایی قابل مشاهده در آنها و قاعده‌هایی که بر هر دسته از صورتهای واژ-واجی ناظر است، مشخص شده است.

در فصل چهارم، داده‌ها و قاعده‌های واژ-واجی در زبان انگلیسی بررسی شده است. در این فصل نیز همانند فصل سوم، داده‌های گوناگون واژ-واجی در زبان انگلیسی ارائه شده و قاعده‌های مربوط به هر دسته واژه تعیین گردیده است.

این پایان‌نامه به چگونگی تبدیلهای واژ-واجی در دو زبان فارسی و انگلیسی

می‌پردازد. آنچه در این پایان‌نامه حائز اهمیت است این است که تمامی موارد واژ-واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی کاملاً بررسی شده است. یافته‌های این پایان‌نامه می‌تواند مورد استفاده پژوهشگرانی قرار گیرد که در جستجوی انواع تبدیلهای واژ-واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی می‌باشند، به علاوه از لحاظ کاربردی می‌تواند در آموزش زبان فارسی و انگلیسی و ارائه آگاهیهای لازم و سودمند در این زمینه به معلمان و نیز دانش‌آموزان بکار رود.

در اینجا بر خود واجب می‌دانم، سپاس خود را به حضور اساتید گرانقدر گروه زبان‌شناسی که همواره خوشه‌چین محضر فیض آنان بوده‌ام، تقدیم دارم. از آقای دکتر مهدی مشکوة‌الدینی که راهنمایی اینجانب را در تدوین و نگاشتن این رساله به عهده داشتند، کمال تشکر را دارم. از آقای دکتر نادر جهانگیری که از زهنمودهای ارزشمند ایشان بهره فراوان بردم بسیار سپاسگزارم. همچنین از آقای دکتر رضا زمردیان که همواره از مساعدتها و الطاف ایشان بهره بردم کمال تشکر را دارم.

فصل اول

پرسی برنی مخالفین واد شناسی و بارنگه
واز . وادی د واد شناسی

در پایان نامه حاضر به بررسی واژ- واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی پرداخته می‌شود. بررسی دقیق واژ- واجی در زبانهای فارسی و انگلیسی و جمع‌آوری تمامی داده‌های واژ- واجی در این دو زبان، نشان دهنده این مطلب است که عملکردهای آوایی در مرز واژه‌ها و تکواژها رخ می‌دهد و می‌توان نظمهای این گونه تبدیلها را به صورت قاعده‌هایی زایا مشخص نمود و از این راه چگونگی تبدیلهای آوایی را در تکواژها نشان داد.

این پایان نامه که بطور مشخص به مبحث واژ- واجی پرداخته است، در ابتدا مفاهیمی را مرتبط با واج شناسی و به ویژه واژ- واجی در ارتباط با واج شناسی زایا توضیح می‌دهد، مفاهیمی از قبیل: مشخصه‌های واجی، مفهوم تکواژ و واج، دسته‌بندی واجها، خنثی‌شدگی و نیز دسته‌بندی تکواژها در ارتباط با واژ- واجی مورد بررسی قرار می‌گیرند. روشن است که واژ- واجی پدیده خاصی در واج شناسی و واژه شناسی و نیز نحو زبان است و از این لحاظ دستور زبان توصیف دقیق عناصر، روابط و نظمهای ساختی زبان است و نظامی از قاعده‌ها را بدست می‌دهد و سرانجام چگونگی مطابقه‌های معنایی و آوایی را مشخص می‌سازد، بنابراین بررسی واژ- واجی حائز اهمیت خاص است. واژ- واجی پدیده‌ای همگانی نیز محسوب می‌شود همگانیهای زبانی، نظامی را مشخص می‌سازد که تمام ویژگیهای ضروری هر زبان بشری را شامل است.

"همگانیهای صوری"^(۱) که از طریق مشاهده و بررسی ساخت زبانهای انسانی حاصل می‌آیند، ساخت صوری دستور زبان را مشخص می‌سازند، به علاوه "همگانیهای

1. formal univesals.

جوهری^(۱) مجموعه عناصری را که ممکن است در دستور زبانهایی از زبانهای بشری موجود باشد، بدست می‌دهد. بر این پایه، واژ-واجی در ارتباط با همگانیهای زبان نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

زبانهای بشری همواره در تولید جملات درست محدودیتی ندارند، اما دستور هر زبانی مجموعه‌ای محدود از قواعدی است که برحسب اصول دستور زبان همگانی فرا گرفته می‌شود، در این میان عملکردهای نحوی دستور زبان به جمله‌های زبانی صورتهای آوایی خاصی را تخصیص می‌دهند که از راه آنها سرانجام شکل صوتی جمله مشخص می‌شود. یکی از نقشهای زبان فراهم نمودن وسیله‌ای است که بتوسط آن انسان بتواند مفهوم و منظور خود را بیان نموده و با سایر افراد ارتباط برقرار نماید. از صورتهای زبانی‌ای مثل "کتاب"، "میز" و "قلم" مشهود است که یکی از ویژگیهای مهم واژه، معنایی است که آن واژه در بردارد. چگونگی معنی در واژه‌ها بسیار گوناگون است. از این رو هر یک از واژه‌های "کتاب"، "میز" و "قلم" معنایی خاص را به ذهن می‌آورد. اما واژه‌ای مانند "تخته سیاه" دو واحد معنایی را در خود دارد که هر کدام می‌تواند بطور مستقل در جمله ظاهر شود.

حال واژه‌های "کتابها"، "میزها" و "درختان" را در نظر می‌گیریم. هر کدام از این واژه‌ها از دو قسمت تشکیل شده‌اند: "کتاب+ها"، "میز+ها" و "درخت+ان" و هر دو قسمت موجود در این واژه‌ها دارای معنا می‌باشد. "کتاب"، "میز" و "درخت" خود به تنهایی دارای یک مفهوم مشخص می‌باشند، اما "ها" و "ان" صرفاً دارای یک نقش دستوری است. یعنی با اضافه شدن به بسیاری از اسمهای فارسی مفهوم دستوری "جمع" در مقابل "مفرد" را می‌رساند،

1. substantive universals.